

тис. грн. відповідно). Основні кошти у цей період були профінансовані ринками на поточний і капітальний ремонт (58,6 і 62,9%).

Таблиця 7

Використання коштів на розвиток матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської облспоживспілки за 2005 – 2010 рр.

Роки	Фінансування розвитку матеріально-технічної бази ринків, тис. грн.						
	всього	у тому числі:					
		придбання основних засобів		будівництво, технічне переоснащення, реконструкція		ремонт основних засобів	
		сума	частка, %	сума	частка, %	сума	частка, %
2005	1210	363	30,0	145	12,0	702	58,0
2006	1378	662	48,0	35	2,5	682	49,5
2007	1107	289	26,1	127	11,5	691	62,4
2008	561	232	41,4	0,0	0,0	329	58,6
2009	647	188	29,2	51	7,9	407	62,9
2010	1260	754	59,8	215	17,1	291	23,1
Разом за 2005-2010 рр.	6163	2488	40,4	573	9,3	3102	50,3
2010 р. у % до 2005 р.	104,1	2,1 р.	-	148,3	-	41,4	-

Таким чином, тенденції розвитку ринкової торгівлі в Кіровоградській області і в системі Кіровоградської облспоживспілки характеризуються різнонаправленістю в окремі періоди розвитку, стабілізації та незначного скорочення в останні роки. Це дозволяє прогнозувати подальший розвиток ринків, вдосконалення їх матеріально-технічної бази та можливість перетворення в перспективі у торговельно-сервісні центри, що може стати основою для подальших досліджень.

Література

1. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік. Кіровоград: ГУ Статистики у Кіровоградській області, 2010. – 520 с.
2. Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2010 рік, К.: УКС, 2011. – 107 с.
3. Стан матеріально-технічної бази області. Статистичний збірник. – ГУ Статистики у Кіровоградській області, 2011. – 33с.

913.(045)

Зінов'єв І.Ф., д.е.н., професор

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ОБЛАСТЬ РИЗИКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Перехід до ринкової економіки, поява значної кількості підприємств різноманітних організаційно-правових форм, поява різноманітних способів конкурентної боротьби, поставили суб'єкти господарювання в умови, коли вони вимушені приділяти значну увагу питанням забезпечення своєї економічної безпеки.

У сучасній економічній ситуації виробничі одиниці мають повну економічну самостійність. Вони самі визначають свою економічну політику, формують портфель замовлень, організують виробництво й збут продукції, відповідають за результати господарської діяльності. Усе це актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки бізнесу в сучасних умовах. Ця проблема актуальна й для туристичних підприємств, які на сьогоднішній час функціонують в умовах постійного впливу зовнішніх погроз. Будучи найбільшими суб'єктами господарювання, які впливають на ефективність міжрегіонального та державного розвитку, а також на різні сектора економіки України, відчувають дію багатьох негативних факторів, а саме: неефективної державної політики по відношенню до туристичних підприємств, збільшення конкуренції з боку іноземних партнерів, ускладнення збоку

податкового інституту тощо. Проте деякі аспекти економічної безпеки туристичних підприємств у сучасних умовах розвитку економіки залишилися недостатньо розкритими. Фактори небезпеки є типовим явищем для туристичних підприємств, тому для ефективного функціонування та динамічного розвитку туристичних підприємств необхідна досконала система її безпеки. Але разом з швидким ростом туристичних потоків збільшується й кількість туристичних ризиків. Тому представлена тема є особливо актуальною для всіх країн світу та суб'єктів туристичного господарювання в умовах стрімкого розвитку туристичної діяльності. В таких умовах актуалізується проблема формування та забезпечення їх економічної безпеки туристичних підприємств.

У зарубіжній та вітчизняній науці і практиці накопичений значний досвід наукових досліджень з питань економічної безпеки підприємств (Лянной Г., Компаков П., Шевченко І., Шемаєва Л. та ін.), де докладно розкриваються стратегія управління нею, методичні основи формування підрозділів реалізації економічної безпеки зокрема на туристичних підприємствах, комплексні підходи до її оцінки тощо.

Серед авторів, які розглядають конкретні економічної безпеки підприємств, можна виділити Ю. Аванесова, А. Александрову, І. Балабанова, В. Бабарицьку, Н. Ващенко, А. Виноградську, В. Гуляєва, А. Добровольську, Г. Долматова, В. Євдокименка, Є. Єгорова, Н. Кабушкіна, В. Квартальнова, А. Мазаракі. Проблеми, що пов'язані з управлінням економічної безпеки у сфері туризму, висвітлені у працях відомих фахівців: Зінов'єва І.Ф., Козаченко Г.В., Ляшенко О.М., Корчевської Л.О., Савіної Г.Г., Ткач В.О., Цьохли С.Ю., Шульгіної Л.М.

Проблемам функціонування та розвитку світової туристичної галузі присвячені досягнення таких іноземних учених, як Р. Бартон, П. Бернекер, А. Бул, Дж. Інгрем, Ф. Котлер, Ч. Робінсон, Л. Сміт, Г. Харріс, Дж. Холлоуей.

Нааявність ще невирішених проблем та спірність окремих питань означеної теми, теоретична та методологічна значимість дослідження процесів реалізації розвитку економічної безпеки туристичних підприємств обумовили вибір теми, визначення мети і завдань. Будь-яка господарська діяльність пов'язана з витратами. При несприятливому збігу обставин ці витрати можуть збільшуватись, тобто з'являються додаткові витрати понад намічені. Це може призвести до зниження прибутку, доходу в порівнянні з очікуваними величинами. Саме відхилення фактичних даних показника прибутку від прогнозованого характеризує ступінь ризику. Це відхилення показників прибутку характеризує втрати або збитки підприємства. В абсолютному вираженні ризик може визначатися величиною можливих втрат (збитків) у матеріально-речовинному або вартісному обчисленні.

Але слід зазначити, що одна і та ж випадкова подія може призвести до збільшення витрат у вигляді одного виду ресурсів і зменшення іншого, тобто поряд з підвищеними витратами одних ресурсів може мати місце економія інших. Тому важливим питанням в аналізі ризиків є аналіз та прогнозування можливих втрат ресурсів. При розрахунку загальних втрат треба враховувати як збільшення, так і економію ресурсів від непередбачених подій, а зробити це наперед не завжди можливо. Втрати, що мають місце в господарській діяльності оцінюються при аналізі ризику їх розміром та ймовірністю появи. У теорії господарського ризику ці втрати класифікують на п'ять видів: матеріальні, трудові, фінансові, втрати часу та спеціальні види втрат [2-4].

Критерієм оцінки ризику можна вважати абсолютну величину як міру очікуваної невдачі у процесі досягнення мети, що визначається як добуток ймовірності невдачі (небажаних наслідків) на величину цих небажаних наслідків (збитки, платежі тощо):

$$R = Z * P(Z), \quad (1)$$

де R – сутність ризику;

Z – очікуваний збиток (небажаний наслідок);

P(Z) – ймовірність.

Таким чином, при кількісному аналізі завжди присутня ймовірність як кількісна характеристика випадкових подій. Приймати ризик на себе підприємця примушує перш за все невизначеність економічної ситуації, тобто невідомість умов політичних і економічних обставин, що оточують ту чи іншу діяльність, та перспектив змін цих обставин. Чим більше невизначеність господарської ситуації при прийнятті рішень, тим більше ступінь ризику. Невизначеність економічної ситуації обумовлена перш за все відсутністю повної інформації та випадковістю.

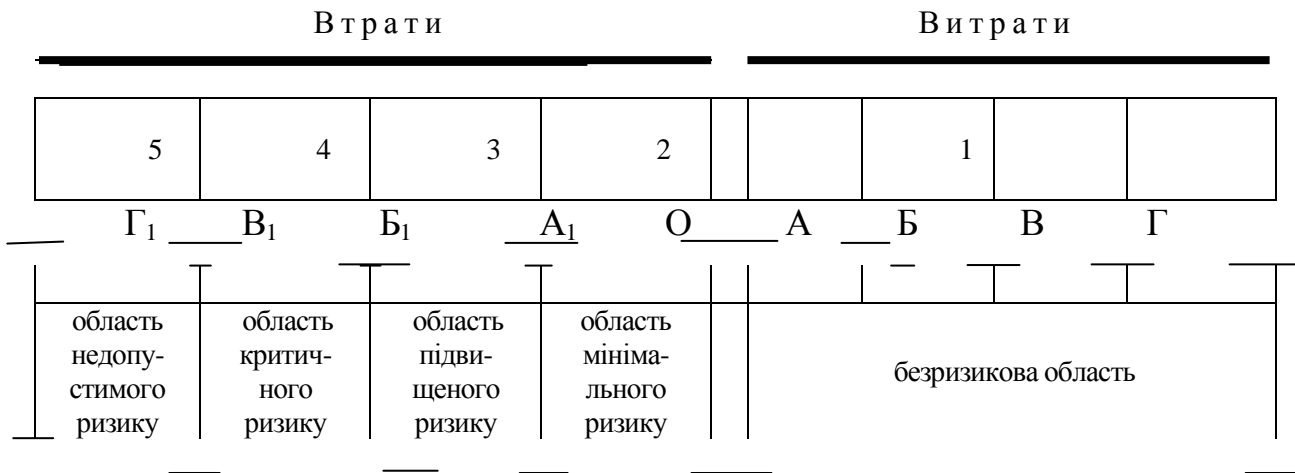

Рис. 1. Основні області ризиків діяльності підприємств у ринковій економіці

Для побудови кривої ризику і визначення рівня втрат ми вводимо поняття областей ризику. Областю ризику називається деяка зона загальних втрат на ринку, в межах якої втрати не перевищують граничного значення встановленого рівня ризику.

Класифікація областей ризику при цьому приймається з урахуванням вимог національного банку України за оцінкою стану активів банку, а також за рейтинговою шкалою визначення класу позичальника банку, тобто п'ять областей або зон ризику.

Для кількісної оцінки рівня втрат вводять поняття коефіцієнта ризику (Н). Для інвестиційних компаній такий коефіцієнт визначають, наприклад, як граничне співвідношення всього капіталу компанії до суми її активів. У загальному випадку його визначають співвідношенням можливих втрат до розміру власних засобів підприємства.

Коефіцієнт ризику – співвідношення можливих втрат до розміру власних засобів підприємства. Кожна з областей ризику характеризується різними значеннями коефіцієнта ризику.

Безризикова область (О- Г) характеризується відсутністю будь-яких втрат при здійсненні операцій з гарантією отримання, як мінімум, розрахункового прибутку. Теоретично прибуток підприємства при виконанні господарської діяльності не обмежений. Коефіцієнт ризику $H_1 = 0$, де індекс 1 – перша область (див. рис.).

Область мінімального ризику ($O - A_1 \leq O - A$) характеризується рівнем втрат, що не перевищує розміри чистого прибутку в інтервалі $O - A$. Коефіцієнт ризику $H_2 = H(O - A_1) - 0-25\%$.

У цій області можливе: здійснення операцій з цінними паперами; отримання необхідних позик, гарантованих урядом України; участь у виконанні робіт по будівництву будівель, споруд тощо, які фінансуються державними органами.

Підприємство ризикує тим, що в результаті своєї діяльності в гіршому випадку не отримає чистого прибутку і не зможе виплатити дивіденди по випущених цінних паперах. Можливі випадки незначної втрати, але основна частина чистого прибутку буде одержана.

Область підвищеного ризику ($A_1 - B_1 \leq O - B$) характеризується рівнем втрат, що не перевищує розміри розрахункового прибутку. Коефіцієнт ризику $H_3 = H(A_1 - B_1) - 25-50\%$. У цій області можливе здійснення виробничої діяльності підприємством за рахунок отриманих кредитів в інвестиційних банках терміном до одного року, за мінусом позик, гарантованих урядом.

Підприємство ризикує, у грошовому випадку здійснити перекриття всіх витрат (рентні платежі, комунальні платежі, накладні витрати та ін.), а в кращому – отримає прибуток, набагато менший розрахункового рівня.

Область критичного ризику ($B_1 - V_1 \leq O - V$) – можливі втрати, величина яких перевищує розрахунковий прибуток, але не перебільшує загальної величини валового прибутку.

Коефіцієнт ризику $H_4 = H(B_1 - V_1) - 50-75\%$. У цій області підприємство може здійснювати різні види лізингу: оперативний (підприємства, фірми-виробники не реалізують свою продукцію, а передають її в оренду); лізинг нерухомості (передача в оренду машин та устаткування, що виготовляються різними підприємствами і фірмами терміном від 2 до 6 років); вкладати фінансові інвестиції в придбання цінних паперів інших акціонерних товариств і підприємств. Такий ризик небажаний, оскільки фірма ризикує втратити всю виручку від даної операції.

Область недопустимого ризику ($V_1 - \Gamma_1 \leq O - \Gamma$) – можливі втрати, близькі до розміру власних

коштів, тобто коли настає повне банкрутство фірми.

Таблиця 1

Статистичні дані виникнення втрат у виробничій діяльності туристичних підприємств

Данні підприємств	Частота виникнення (F%)				
	Безризикова область	Область мінімального ризику	Область підвищеного ризику	Область критичного ризику	Область недопустимого ризику
	F _{заг}	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅
Стефанія ЛТД	0,75	0,32 (42%)	0,33 (44%)	0,05 (7%)	0,05 (7%)
Інтурист	0,8	0,35 (45%)	0,2 (25%)	0,2 (25%)	0,05 (5%)
Поїхали з нами	0,85	0,05 (5%)	0,17 (20%)	0,25 (30%)	0,38 (52%)
Турландія	0,8	0,35 (45%)	0,2 (25%)	0,2 (25%)	0,05 (5%)
ТЕЗ ТУР Турагенція	0,85	0,05 (5%)	0,17 (20%)	0,25 (30%)	0,38 (52%)

У цьому випадку прострочена заборгованість по позиках складає 100%, великий ризик пов'язаний з вкладанням грошових коштів і майна під заставу на отримання банківських кредитів. Коefіцієнт ризику $H_5 = H (B_1 - \Gamma_1) - 75-100\%$.

На базі статистичних даних діяльності туристичних підприємств розрахуємо сподіваний рівень ризику (коefіцієнт ризику) та визначимо яке підприємство найменш ризиковане, тобто найбільш економічно безпечне.

Наведені значення коefіцієнта ризику є нормованими значеннями, що характеризують певний рівень втрат.

Віднесення ризику до тієї чи іншої зони виконується в залежності від рівня втрат.

Загальна частота виникнення втрат $F_{заг}$ визначається як сума частот:

перше підприємство: $F_{заг1} = 0,32 + 0,33 + 0,05 + 0,05 = 0,75$;

друге підприємство: $F_{заг2} = 0,35 + 0,2 + 0,2 + 0,05 = 0,80$;

третє підприємство: $F_{заг3} = 0,05 + 0,17 + 0,25 + 0,38 = 0,85$;

четверте підприємство: $F_{заг4} = 0,35 + 0,2 + 0,2 + 0,05 = 0,80$;

п'яте підприємство: $F_{заг5} = 0,05 + 0,17 + 0,25 + 0,38 = 0,85$.

Сподіване значення рівня ризику (H) (коefіцієнта ризику) визначимо згідно з формулою для обчислення математичного сподівання (2):

$$H = \sum_{i=1}^y H_i \cdot P_i, \quad (2)$$

де H_i – значення коefіцієнта ризику i-ї області;

P_i – ймовірність виникнення i-го результату коefіцієнта ризику, тобто ймовірність попадання можливих втрат в i-ту область.

В областях ризику коefіцієнт ризику набуває значення в інтервальному вигляді:

область мінімального ризику – $0 \div 25\%$;

область підвищеного ризику – $25 \div 50\%$;

область критичного ризику – $50 \div 75\%$;

область недопустимого ризику – $75 \div 100\%$.

Тому для розрахунку сподіваного значення рівня ризику для кожної з областей приймаємо середнє значення коefіцієнта ризику, а саме:

область мінімального ризику – 12,5%;

область підвищеного ризику – 37,5%;

область критичного ризику – 62,5%;

область недопустимого ризику – 87,5%.

Тоді сподіване (середнє) значення коefіцієнта ризику підприємства дорівнюватиме:

для першого підприємства –

$$H_1 = 12,5 \cdot 0,32 + 37,5 \cdot 0,33 + 62,5 \cdot 0,05 + 87,5 \cdot 0,05 = 24\% ;$$

для другого підприємства –

$$H_2 = 12,5 \cdot 0,35 = 37,5 \cdot 0,2 + 62,5 \cdot 0,2 + 87,5 \cdot 0,05 = 29\% ;$$

для третього підприємства –

$$H_3 = 12,5 \cdot 0,05 + 37,5 \cdot 0,17 + 62,5 \cdot 0,25 + 87,5 \cdot 0,38 = 56\%$$

для четвертого підприємства –

$$H_4 = 12,5 \cdot 0,35 = 37,5 \cdot 0,2 + 62,5 \cdot 0,2 + 87,5 \cdot 0,05 = 29\% ;$$

для п'ятого підприємства –

$$H_5 = 12,5 \cdot 0,05 + 37,5 \cdot 0,17 + 62,5 \cdot 0,25 + 87,5 \cdot 0,38 = 56\%$$

Визначаємо середньоквадратичне відхилення згідно з формулою для кожного підприємства:

$$\sigma_1^2 = (12,5 - 24)^2 \cdot 0,32 + (37,5 - 24)^2 \cdot 0,33 + (62,5 - 24)^2 \cdot 0,05 + (87,5 - 24)^2 \cdot 0,05 = 359$$

$$\sigma_1 = 19\%$$

$$\sigma_2^2 = (12,5 - 29)^2 \cdot 0,35 + (37,5 - 29)^2 \cdot 0,2 + (62,5 - 29)^2 \cdot 0,2 + (87,5 - 29)^2 \cdot 0,05 = 505$$

$$\sigma_2 = 22\%$$

$$\sigma_3^2 = (12,5 - 56)^2 \cdot 0,05 + (37,5 - 56)^2 \cdot 0,17 + (62,5 - 56)^2 \cdot 0,25 + (87,5 - 56)^2 \cdot 0,38 = 540$$

$$\sigma_3 = 23\%$$

$$\sigma_4^2 = (12,5 - 29)^2 \cdot 0,35 + (37,5 - 29)^2 \cdot 0,2 + (62,5 - 29)^2 \cdot 0,2 + (87,5 - 29)^2 \cdot 0,05 = 505$$

$$\sigma_4 = 22\%$$

$$\sigma_5^2 = (12,5 - 56)^2 \cdot 0,05 + (37,5 - 56)^2 \cdot 0,17 + (62,5 - 56)^2 \cdot 0,25 + (87,5 - 56)^2 \cdot 0,38 = 540$$

$$\sigma_5 = 23\%$$

Таким чином, середнє значення коефіцієнта ризику для першого підприємства дорівнює 24% при середньоквадратичному відхиленні – 19%. Діяльність першого підприємства знаходиться в області мінімального ризику, але може коливатися від області мінімального в область підвищеного ризику: $H_1 = (24 \pm 19) \%$.

Відповідно $H_2 = (29 \pm 22) \%$, тобто діяльність другого підприємства знаходиться в області підвищеного ризику, але може переходити до області критичного ризику. Там же знаходиться четверте підприємство.

У третього підприємства $H_3 = (56 \pm 23) \%$, тобто – в області критичного ризику і може переходити в область недопустимого ризику, також як і п'яте підприємство.

Отже, на базі статистичних даних діяльності туристичних підприємств Запорізької області сподіваний рівень ризику (коефіцієнт ризику) найменший виявився у «Стефанія ЛТД» та туристичне підприємство є найменш ризиковане, тобто найбільш економічно безпечне. Отже, показники екскурсійної діяльності знизились у порівнянні з минулим роком. Така ситуація пояснюється низьким рівнем звітності про обсяги реалізованих послуг фахівцями туристичного супроводу, що отримали в установленому порядку Дозвіл на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу, та надають самостійно послуги туристичного супроводу як суб'єкти підприємницької діяльності. Також не звітуються суб'єкти господарювання – пансіонати, санаторії, готелі, у трудових відносинах з якими перебувають фахівці туристичного супроводу, які згідно із чинним законодавством України про державну звітність, повинні подати до органів державної статистики та місцевого органу виконавчої влади в галузі туризму – звіт про діяльність туристичної організації.

У 2010 році туристичними підприємства Запорізької області надали послуги іноземним туристам із 39 країн світу. Від загальної кількості обслуговуваних туристів, іноземні туристи у відсотковому відношенні становили 6,4%. Серед них туристи з: Польщі – 3158 туристів, Білорусії – 1744 туристи, Російської Федерації – 1508 туристів, Латвії – 1056 туристів, Австрії – 351 турист, Німеччини – 326 туристів, Азербайджану – 338 туристів, Канади – 160 туристів, Сполучених Штатів Америки – 156 туристів, Ізраїлю – 113 туристів, Молдови – 104 туристи, Литви – 102 туристи.

Проте дані моніторингу, який проводиться щороку у м. Львові у літній туристичний сезон, свідчать про наступне: на території міста щоденно перебуває близько 3 тисячі іноземних туристів, а у

вихідні до 5-6 тисяч, з яких 60% – туристи з Польщі, 20% – туристи з країн – учасниць СНД та інші. Такі показники пояснюються великою популярністю неорганізованого туризму серед громадян сусідніх держав і у світі загалом.

Тобто, туристи самостійно, без участі туристичних фірм розробляють маршрут поїздки, визначають об'єкти екскурсійного відвідування, планують місця нічлігів, оформлюють виїзні документи.

Література

1. Артеменко В.Б. Методи інтегральної оцінки якості життя населення в управлінні регіональним розвитком / В.Б. Артеменко // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 166-176.
2. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки / О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков. – Харків, 2003. – 236 с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
4. Вітлінський В.В. Моделювання економіки / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
5. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України / З. Герасимчук // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 34-42.
6. Глобалізація і безпека розвитку // О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
7. Данільян О.Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрями реалізації / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. – Харків: Фоліо, 2002. – 285 с.
8. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави в нестабільних економічних системах / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 1998.
9. Могзоев А. Индикативное планирование совокупного спроса с учетом инвестиционной привлекательности ресурсов региона / А. Могзоев // Инвестиции в России. – 2000. – № 3. – С. 22-24.
10. Степаненко А.В., Герасимов М.І. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А.В. Степаненко, М.І. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39-54.

338.48/49(477.75)

*Вершицький А.В., к.е.н., доцент,
ТНУ імені В.І. Вернадського*

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Туризм одержав широкий розвиток у сучасному світі і за обсягами продажів займає друге місце у світовій економіці після машинобудування, а в сфері послуг – займає провідне місце. Цей вид діяльності, заснований на інтегрованому використанні потенціалу території і факторів виробництва різних галузей, створює на основі комбінації товарів, послуг і вражень привабливий туристичний продукт. Природнокліматичні і ресурсні умови є необхідною, але не достатньою умовою забезпечення розвитку туризму в регіоні. Інфраструктура забезпечує умови для залучення ресурсного потенціалу території в ринковий оборот, а також прямо і побічно впливає на залучення туристів.

Конкурентноздатність держави і регіону значною мірою залежить від розвитку інфраструктури і найбільш конкурентноздатними є держави і регіони, у яких темпи розвитку інфраструктури випереджають ріст відповідних регіонів і галузей. Реформування і розвиток санаторно-курортного і туристичного сектору є пріоритетним напрямком Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011-2020 р. Нерівномірність природно-ресурсного, виробничого і соціального потенціалу регіонів АР Крим, а також їх економічна спеціалізація і рівень розвитку інфраструктури стали причиною диспропорцій внутрірегіонального розвитку півострова [1]. Розвиток туризму вимагає безпосереднього розвитку інфраструктурних об'єктів [2].

Туристський ринок на сьогоднішній день є одним з ринків, що найбільш глобалізовані, а розвиток туризму ще більше сприяє глобалізації ринків і видів економічної діяльності. Глобалізація і трансформація економіки обумовили необхідність появи нових підходів до вивчення і розробки рекомендацій з подальшого розвитку регіонального туризму, одним з важливих чинників якого є інфраструктурне забезпечення.

У джерел дослідження проблем інфраструктури, економічних і соціальних проблем розвитку туризму стояли такі вітчизняні і закордонні вчені, як Васильєв О.В., Орешин В.П., Фетисов Г.Г., Яковлева С.І. і др. Однак, незважаючи на значний обсяг наукових досліджень і кількість публікацій ряд питань, зв'язаних з розвитком інфраструктури туризму на регіональному рівні, залишаються відкритими, що і визначає актуальність теми дослідження.

Мета статті складається в розробці теоретичних і науково-практичних підходів до розвитку